

**AKT RIVOJLANGAN DAVRDA TA'LIM BOSHQARUVIDA MASOFAVIY
TA'LIM TEXNOLOGIYALARIDAN FOYDALANISH USULLARI**

Karima Matyaqubova Ayupjonovna

Xorazm viloyati Urganch shahar 24 - sonli ixtisoslashtirilgan umumiy o'rta ta'lim maktabining Informatika va Axborot texnologiyalari fani o'qituvchisi

Indira Tangriberganova Maxsudovna

Xorazm viloyati Urganch shahar 26-sonli umumiy o'rta ta'lim maktabi Informatika va axborot texnologiyalari

Irina Yusupova Sergeyevna

Xorazm viloyati Urganch shahar 3 - sonli ixtisoslashtirilgan umumiy o'rta ta'lim maktabining Informatika va Axborot texnologiyalari fani o'qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada ta'lim boshqaruvida masofaviy ta'lim tizimida axborot texnologiyalarini keng joriy etish, onlayn masofaviy o'qitish kurslarining samaradorligini oshirish uchun muhim ahamiyatga ega bo'lgan internet va masofaviy ta'lim kurslarning funksiyalarini barcha darajalardagi institutlarning muvaffaqiyatga erishishi uchun bir xil yo'nalishda olib borish lozim.

Kalit so'zlar: masofaviy ta'lim, internet, virtual xotira, pedagogic asos, foydalanuvchi, o'quvchi, ximoya, ma'lumotlar bazasi, o'qituvchi, aloqa

Masofadan o'qitish bu yangi ta'lim yo'nalishlaridan biri bo'lib akademik muassasalarda keng qo'llaniladigan o'quv yondashuv. O'qitishning aksariyati onlayn rejimida amalga oshiriladi. Masofaviy ta'lim texnologiyalari o'quv resurslarini o'qituvchilar tomonidan kurs o'rganuvchilariga masofadan yetkazib berishga imkon beradi. Bu o'quv texnologiyalarining o'zi yoki onlayn pedagogik usullarda qo'llanilishi mumkin. Onlayn ta'lim internet texnologiyalari bilan bevosita bog'liq bo'lib inson bilan kompyuterning o'zaro ta'sirida yuzaga keladigan tarkib va ta'lim vositalaridan foydalanish imkoniyatini beradigan yaxshi bajarilgan bo'lsa, onlayn konferensiya va elektron pochta orqali aloqada bo'lgan o'qituvchi batafsil va murakkab tushunchani rivojlantirishni rag'batlantirishi mumkin.

Masofaviy ta'lim afsalliklari:

- 1) 24 soat davomida ma'lumot olish;
- 2) zamonaviy materiallar;
- 3) o'z-o'zini o'rgatish;
- 4) o'z ixtiyoriga ko'ra moslashtirilgan kurslar;
- 4) iqtisodiy samaradorlik;

Masofaviy ta'lim hozirgi kunda oliy o'quv yurtlarning Internetda o'rganish strategiyasining bir qismi sifatida muvaffaqiyatga erishish omillari borligini tushuntirishga yordam beradi. Masofaviy ta'lim uchun materiallar muvaffaqiyatga muhtoj bo'lgan muassasalar uchun juda muhimdir. Muvaffaqiyatli va barqaror qabul qilish, pedagogika, texnologiyalar, resurslarni boshqarish vaboshqa omillar bilan samarali kombinatsiyani talab qiladi. Masofadan o'qitish tizimlarining o'rganib chiqilgan xususiyatlari

- 1) intellektual mulkni ximoya qilish;
- 2) elektron o'quv muhitiga mosligi;
- 3) elektron ta'limni yaratish kabi fakultet va universitetlarga onlayn muhitni rivojlantirishda yordam beradigan ba'zi o'quv resurslarni taklif qilish.
- 4) elektron ta'lim kursining mazmuni;
- 5) elektron o'quv kursini ta'minlash;
- 6) elektron ta'limning virtual maydonchasi;
- 7) elektron o'quv kursining muvaffaqiyatini o'lchash va baholash. Pedagogik asos yaratish yoki muvaffaqiyatli bo'lish uchun zarur shartlarni yaratish uchun elektron ta'lim sifat ko'rsatkichlari.

- 1) Elektron ta'limni amalga oshirish;
  - 2) institutsional qo'llab-quvvatlash;
  - 3) kurslarni rivojlantirish;
  - 4) o'rganish va ta'lim berish;
  - 5) kurslar tarkibini o'rganish;
  - 6) oquvchilarni qo'llab-quvvatlash va baholash
  - 7) o'qituvchilarni qo'llab-quvvatlash va baholash
- Onlayn ta'lim sifatini baholash omillari quyidagilari

- 1) kirish;
- 2) o'rganish va samaradorlik;
- 3) talabalarni qo'llab-quvvatlash;
- 4) iqtisodiy samaradorlik;
- 5) fakultetning qoniqishi;

O'uvchilarning tushunchalariga ko'ra elektron ta'lim ko'rsatkichlari.

- 1) o'qituvchilarning xususiyatlari (o'qitish uslubi, o'quvchilarga munosabat, texnologiyani boshqarish va boshqalar);
- 2) talabalarning xususiyatlari (motivatsiya, texnik salohiyat, tarkib, idrok etish, o'zaro aloqada hamkorlik va boshqalar);
- 3) texnologik infratuzilma (kirish qulayligi, internet tezligi, ekran dizayni va boshqalar);
- 4) institutni qo'llab-quvvatlash (texnik qo'llab-quvvatlash, kompyuterning mavjudligi, o'quv materiallariga kirish va bosib chiqarish va boshqalar).

Elektron ta'limni qo'llab-quvvatlovchi manbalarga quyidagilar kiradi:

- 1) inson resurslari;
- 2) kompyuter va internet texnologiyalari;
- 3) elektron ta'lim mazmuni manbalari;

Elektron ta'lim tizimining muvaffaqiyat ko'rsatkichlari

- 1) ommaviy axborot vositalari va texnologiyalar;
- 2) muassasa va menejment;
- 3) o'qitish dizayni;
- 4) qo'llab-quvvatlovchi omillar;
- 5) baholash komponentlari.

O'uvchilarning tushunchalariga ko'ra elektron ta'lim ko'rsatkichlari.

1) o'qituvchilarning xususiyatlari (o'qitish uslubi, o'quvchilarga munosabat, texnologiyani boshqarish va boshqalar);

2) talabalarning xususiyatlari (motivatsiya, texnik salohiyat, tarkib, idrok etish, o'zaro aloqada hamkorlik va boshqalar);

3) texnologik infratuzilma (kirish qulayligi, internet tezligi, ekran dizayni va boshqalar);

4) institutni qo'llab-quvvatlash (texnik qo'llab-quvvatlash, kompyuterning mavjudligi, o'quv materiallariga kirish va bosib chiqarish va boshqalar).

Elektron ta'limni qo'llab-quvvatlovchi manbalarga quyidagilar kiradi:

- 1) inson resurslari;
- 2) kompyuter va internet texnologiyalari;
- 3) elektron ta'lim mazmuni manbalari; Elektron ta'lim tizimining muvaffaqiyat

ko'rsatkichlari

- 1) ommaviy axborot vositalari va texnologiyalar;
- 2) muassasa va menejment;
- 3) o'qitish dizayni;
- 4) qo'llab-quvvatlovchi omillar;
- 5) baholash komponentlari.

Institutsional boshqaruv Muayyan boshqaruv darajasining muvaffaqiyati uchun institutsional boshqaruv muhim ahamiyatga ega. Bu biznesga asoslangan jarayonlar bo'lib, ular istiqbolga ega va tashkilotga ta'sir qiladigan masalalarga (masalan: biznes ma'muriyati, o'quv ishlari, o'quvchilarga xizmat ko'rsatish va boshqalar)ga qaratilgan. Onlayn o'qitish kurslari quyidagi elementlarni o'z ichiga olgan holda o'quv dasturlarini diqqat bilan rejalashtirish muhim ahamiyatga ega. Ta'lim muhiti. Onlayn o'quv muhiti deganda o'quvchilar onlayn-resursga kirish, onlayn kurs va aloqa uchun tizimlardan foydalanish, o'qituvchidan yordam olish va baho olish joylari tushuniladi. Odamlar qo'llab-quvvatlaydigan, tasalli beradigan va tasodifiy bo'lgan o'quv muhitida eng yaxshi bilimlarni o'rganadilar. Shunday qilib o'quv muhiti jismoniy, ishonch, hurmat, yordam va erkinlik kabi har tomonlama qulay bo'lishi kerak. Shu bilan birga, onlayn o'qitish muhiti ta'lim natijalariga katta ta'sir ko'rsatmaydi, ammo onlayn o'quv

kursida tegishli o'quv muhitini yaratish imkoniyatiga ega. Kurslarni boshqarish tizimi - o'quvchilarni ro'yxatdan o'tkazishni, onlayn o'qitish kurslari tarkibini yetkazib berishni, kuzatishni hamda testlar o'tkazishni osonlashtiradi. Shuningdek o'qituvchilar tomonidan olib boriladigan o'quv mashg'ulotlarini boshqarishga imkon berishi mumkin. O'qituvchiga onlayn kurs tarkibini nisbatan osonlik bilan yaratishga imkon beradigan va keyinchalik ushbu kursni o'qitish va boshqarishga imkon beradigan vositalar va namunalar to'plamini taqdim etadi, shu jumladan kursda o'rganuvchilar bilan turli xil o'zaro aloqalarni ta'minlashni o'z ichiga oladi. Texnik infratuzilma - o'quv jarayoni natijalarini ta'minlashda texnologiya muhim rol o'ynaydi, chunki talabalar onlayn o'rganish muhitida ko'proq o'zaro aloqalarga ega bo'lib, muvaffaqiyatli bo'lishlari kerak. Universitetda onlayn kurslar uchun zamonaviy va mos keladigan transfer ma'lumotlariga ega bo'lgan qo'llabquvvatlovchi sifatli texnologiyalar mavjud bo'lishi kerak.

Kirish va navigatsiya (interfeys dizayni) - bu onlayn kursning aloqa va o'quv faoliyatini yengillashtirish uchun texnik yordam. Talabalar onlayn muhit sharoitida o'quv tajribasini yaxshilash uchun osonlik bilan kirishlari mumkin, masalan, veb saytga tezkor kirish. Kursga kirish uchun talablar tizim siyosatiga rioya qilishdir. Bundan tashqari, navigatsiya o'quvchilarga dasturlar va tarkibni tezda topishda yordam beradigan virtual tuzilishga taalluqlidir, onlayn kurs dizayni izchil, ekranli navigatsiya tizimiga ega bo'lishi va oson bo'lishi kerak. Bular onlayn o'rganishning tashqi ko'rinishi va hissiyotlari bilan bog'liq bo'lib, ular foydalanuvchilarga qulay interfeys dizaynlarini talab qiladi, masalan, foydali ma'lumotlarga olib boruvchi ko'rsatgichlar yoki markalar. Ta'lim bo'yicha loyihalash. Onlayn o'qitish uchun pedagogik kayfiyatni ko'taradigan o'rganish va o'qitishga qaratilgan topshiriqlar, topshiriq variantlari, interaktiv kurs, o'quv uslublari, multimedia vositalari, texnologiyalar va boshqalar. O'qituvchi sifatida kurs o'rganuvchilarining majburiyatlari bo'yicha yordamchi quyidagi elementlarni o'z ichiga oladi: Maqsadlarga aniqlik kiritish - har qanday boshqa yondashuv singari onlayn o'qitishning maqsadi ham o'quv maqsadlariga erishishdir. Shuning uchun, onlayn o'qitish kursining dastlabki bosqichida aniq o'quv maqsadlari va vazifalari bo'lishi kerak. Talabalar o'quv dasturlariga osongina kirish imkoniyatiga ega bo'lishlari kerak, dastur mazmuni va vositalaridan foydalanish tamoyilini aniqlaydigan dastur to'g'risidagi ma'lumotlarni o'z ichiga oladi. Bundan tashqari, aniq belgilangan o'quv yo'li talabalarga o'z yo'lini tanlashi va o'quv ehtiyojlarini aks ettirishi uchun zarur tuzilishdir. Talabalarning mahoratlari va yutuqlari bilan bog'liq, uslublarni baholash va shartlar, talabalar nimani o'rganishni istashlari va kurs oxirida nimalarga qodir bo'lishlari. Tarkib sifati - tarkib masalasi kuchli pedagogik asosdir. Yaxshi ishlab chiqilgan va tanlangan kurslarning mazmuni va o'quv materiallari onlayn o'quv materiallarini amalga oshirish uchun zarur bo'lgan mazmunli ta'lim tajribalarini osonlashtiradi (masalan, aniqlik, to'liqlik, tushunishning qulayligi, o'z vaqtida, dolzarbligi va izchilligi). Yozish, tasvir, video

yoki boshqa ko‘rinishning mazmun sifati umumiy qabul qilingan semantika, uslub, grammatika va bilim standartlariga javob beradi. Ta’lim strategiyalari - Ta’lim muassasalarida o‘qitish va o‘qitishni qo‘llabquvvatlovchi keng strategiyalar mavjud¹. Ayniqsa, o‘qituvchi "talabalarga yo‘naltirilgan" tamoyilini qo‘llab-quvvatlaydigan masofaviy o‘qitish kurslari samaradorligi va muvaffaqiyatini yaratishda asosiy rol o‘ynaydi. Masalan, o‘quvchi ekran ma’lumotlarini foydalanuvchi tomonidan o‘zi boshqarishidir, shuningdek, o‘quv faoliyatini amalga oshirganda ma’lumot kiritadi. Shu sababli, tizimlar o‘qituvchilarni onlayn kursda o‘qitishni rag‘batlantirish uchun turli xil usullar bilan tayyorgarlik ko‘rishlari zarur. Transmissiya to‘g‘ridan-to‘g‘ri ish joyida qo‘llanilishi mumkin bo‘lgan yangi o‘quv ko‘nikmalariga ega bo‘lgan talabalar ishlashiga bog‘liq. O‘qituvchining fikr-mulohazalari talabalar onlayn aloqada bo‘lishga urinishganidan keyin darhol va yetarli darajada bo‘lishi kerak. Ta’limni baholash - ma’lum bir muassasada onlayn ta’limni amalga oshirish natijasida hosil bo‘lgan natijalarni baholash va o‘lchashdir, ular kursni tamomlagandan so‘ng amalga oshiriladi. Talabalar kognitiv rivojlanish va o‘quv yondashuvlarini rivojlantirish orqali samarali o‘rganishlari mumkin. Baholash usuli ishonchli, moslashuvchan va adolatli bo‘lishi kerak (masalan, test ishlari, topshiriqlar va boshqalar). Xizmatlarni qo‘llab-quvvatlash xizmat sifati o‘quvchilar va o‘qituvchilarga qoniqish, o‘qitish va o‘rganishdan olingan natijalar sezilarli darajada ta’sir qiladi. Xizmatlar, shuningdek, onlayn o‘qitishni qabul qilishning muhim omillaridan biri bo‘lgan uskunalar uchun qulaylik va kompyuter o‘qitishni o‘z ichiga olgan qo‘llabquvvatlashni ham o‘z ichiga oladi. Bundan tashqari, xizmatlarga boshqaruv, moliyalashtirish, texnik xizmat ko‘rsatish va resurslarni etkazib berish kabi ma’muriy muammolar kiradi. Trening - bu omil barcha manfaatdor tomonlarning onlayn ta’lim olishda samarali bo‘lishiga imkon beradigan vakolatlar va sheriklarning shaxsiy rivojlanishi bo‘yicha treninglar orqali, ayniqsa manfaatdor tomonlarning guruhlari, xususan o‘quvchilar va o‘qituvchilarning xususiyatlarini rivojlantirishdir. Odamlarning qobiliyatini yaxshilaydigan trening texnologiya va boshqacha interaktiv ta’lim bilan bog‘liq. Kursni rivojlantirishda onlayn ta’limni amalga oshirishning asosiy omillari hisoblash qobiliyatlari, texnik ma’lumot, o‘quv dasturlari va boshqalar. Bundan tashqari, o‘qituvchilar talabalarni rag‘batlantirish, o‘quvchilarning kompyuter savodxonligini oshirish va onlayn rejimida o‘rganish uchun amaliy ko‘nikmalarini (masalan, elektron pochta, taqdimot va ijodiy fikrlash) rivojlantirish uchun g‘ayratli

---

¹O.S. Radjabov, A.A. Temirov, M.R. Avezova Kriterii otsenki delovoy aktivnosti predpriyatiya // “Globalashuv jarayonida korporativ boshqaruv: muammo va yechimlar” ilmiy maqolalar to‘plami (Respublika ilmiy-amaliy konferensiya materiallar to‘plami).

bo'lishlari tavsiya etiladi. Aloqa vositalari - Aloqa resurslari o'qituvchilar va o'quvchilar o'rtasidagi o'zaro aloqalarni qo'llab-quvvatlash uchun ishlatiladi (masalan, elektron pochta, suhbat xonasi, veb-kamera va boshqalar). Yengillashtirilgan aloqa kutilayotgan ta'lim natijalariga muvofiqlikni ta'minlashga yordam beradi. Biroq, ishlatiladigan vositalar strategik maqsadlarga, maqsadli auditoriya profiliga, har bir vositaning turli xil afzalliklari, kamchiliklariga va aloqa sifatiga bog'liq. Shu sababli, onlayn o'qitishda mos vositalarni tanlash uchun jamoat vositalari variantidan qanday foydalanishni bilish muhimdir. Yordam xizmati – o'quvchilarga yordam berish punktini yaratish eng yaxshi usul hisoblanadi. Onlayn kurs foydali manbalardan foydalanish imkoniyatini beradi. Bunga oflayn va onlayn manbalar kiradi². Qo'llab-quvvatlash nafaqat elektron qo'llanma, balki terminologiya va lug'at kabi to'g'ridan-to'g'ri yordam so'ragan talabalarga yordam berish imkoniyatidir. Bundan tashqari, texnik yordam va maslahat berish uchun inson resurslari, masalan, mutaxassis foydalanuvchilar, murabbiylar bo'lishi kerak. Kursni baholash - bu onlayn tarzda amalga oshirishda muvaffaqiyatni baholash. Barcha bosqichlar onlayn sifat kafolati o'lchovini ta'minlaydi. Baholash - bu sifatli onlayn o'qitishning va jarayonning rejasini baholashning muhim omilidir. Kursni baholash loyihani boshqarishda shakllantiruvchi bahoni va amalga oshirish rejasida summatik baholashni o'z ichiga oladi. Masofadan o'qitish tizimlari kurs maqsadlariga erishishini ta'minlash uchun baholash jarayoni onlayn kursning barcha jihatlarini qamrab olishi kerak.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O.S. Radjabov, A.A. Temirov, M.R. Avezova Kriterii otsenki delovoy aktivnosti predpriyatiya // "Globallashuv jarayonida korporativ boshqaruv: muammo va yechimlar" ilmiy maqolalar to'plami (Respublika ilmiy-amaliy konferensiya materiallar to'plami). Toshkent-2019. -S. 248-250
2. Temirov A., Sohobiddinov A. "Mamlaktimiz ta'lim tizimida axborot kommunikatsiya va innovatsiyon texnologiyalardan foydalangan holda bilim olish" // "WORLD SOCIAL SCIENCE" // 15-16 bet.
3. Кенжабаев, А.Т., Х., Хуррамов А. (2015). КИЧИК БИЗНЕС ВА ХУСУСИЙ ТАДБИРКОРЛИК КОРХОНАЛАРИ РИВОЖЛАНИШИНИ МОДЕЛЛАШТИРИШ УСЛУБИЁТИ. XI Международная научно-практическая интернет-конференция, 1(1), 75-85.
4. Ro'ziyev, A.O., Xurramov, A.X. (2013). Axborottizimlari. 1, 172.

---

²Online-bu onlayn suhbatlar va tezkor xabarchilar uchun yuqori darajadagi domen. Domen birinchi marta speak.online uchun 2009 yilda ro'yxatdan o'tgan. 8 oydan so'ng, suhbat AQSh politsiyasi tomonidan g'iyohvand moddalar savdosi haqida tez-tez tilga olinishi sababli bloklandi.